

правових форм господарювання» (КОПФГ): Наказ Держспоживстандарту України від 28.05.2004.

4. Average annual player salary in the sports industry by league in 2017/18 (in million U.S. dollars). URL: <https://www.statista.com/statistics/675120/average-sports-salaries-by-league>.

REFERENCES

1. On physical culture and sports: Law of Ukraine from 24.12.1993. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1994. № 14. Art. 80
2. The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine from January 16, 2003. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2003. № 40–44. Art. 356
3. On approval of national standards of Ukraine, state classifiers of Ukraine, national changes to interstate standards, amendments to the Order of the State Committee for Standardization of Ukraine of March 31, 2004 N 59 and the abolition of regulatory documents (State Classifier DK 002: 2004 «Classification of organizational and legal forms of management»)(КОПФГ): Order of Derzhspozhyvstandart of Ukraine dated May 28, 2004.
4. Average annual player salary in the sports industry by league in 2017/18 (in million U.S. dollars). URL: <https://www.statista.com/statistics/675120/average-sports-salaries-by-league>.

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-3-04>

УДК 349.4:332.27(477)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА В МЕХАНІЗМІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ

Федчишин Д.В., к.ю.н., докторант

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
d.fedchishin@mail.ru*

Стаття присвячена розгляду процесуальних прав у механізмі судового захисту прав на землю. Автором досліджено особливості судової форми захисту прав на землю. Проаналізовано зміст права на судовий захист. Розглянуто процесуальні права й визначено їх місце в механізмі захисту прав на землю.

Ключові слова: права на землю, процесуальні права, захист прав на землю, судовий захист прав, право на захист, гарантії прав.

PROCEDURAL RIGHTS IN THE MECHANISM OF JUDICIAL PROTECTION OF RIGHTS TO LAND

Fedchyshyn D.V.

*Zaporizhzhia national university, str. Zukovsky, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
d.fedchishin@mail.ru*

Issues related to the protection of land rights have always played an important role in ensuring the proper exercise of these rights. These issues have always been the focus of both scientists and legislators. The state, recognizing a person as the highest social value in society, ensures the right of a person to judicial protection, obtaining qualified legal aid, access to justice (Article 55 of the Constitution of Ukraine).

Today, the issues of judicial protection in the field of land relations are becoming increasingly relevant. Judicial protection is a necessary and effective guarantee of the reality of human rights and freedoms. The protection of land rights in this form is carried out in the order of civil, economic and administrative proceedings. Resolving of land disputes of each type of these proceedings is settled under the Civil Procedural Code of Ukraine, the Economic Procedural Code of Ukraine and the Code of Administrative Procedure of Ukraine. Taking into account the status of the court as an independent body that obeys only the law, has constitutional guarantees of independence, transparency in the examination of cases,

adversity and detailed regulation of the process, other democratic principles of legal proceedings, we can speak about the greatest objectivity and justification of the court's decision.

The sphere of administration of justice is the most significant in the context of rights. That's why this sphere in the state is aimed at protecting of the disputed rights. As a result, determining the extent of possible behavior of subjects during the trial process is directly related to the legal possibility of protecting subjective material rights and their subsequent restoration.

As soon as the subject matter of the court proceedings becomes controversial substantive relationship and the court establishes the fact of the offense or other encroachment on the exercise of legitimate interest, the right to protection passes into the stage of direct implementation (regardless of whose initiative the case was initiated).

The right to judicial protection results in the existence of subjective procedural rights, without which, in turn, it cannot be fully realized. It is through the implementation of subjective procedural rights, which are disclosed in all its volume and content in the stages of the trial process, the person concerned may obtain legal protection of his violated or disputed rights, that is, to obtain the benefit enshrined in the subjective right to judicial protection.

Subjective procedural rights, acting as one of the forms of expression of legitimate requests of participants in land-procedural legal relations, are at the same time the most powerful special legal means, the competent use of which allows full implementation of the right to judicial protection of land rights in legal proceedings.

In defining subjective procedural rights as means of realizing the interests of persons involved in legal proceedings, it can be argued that by consolidating legal requirements, they constitute a legal mechanism for meeting the needs of the individual in the judicial protection of his land rights and legitimate interests.

Key words: rights to land, procedural rights, protection of land rights, judicial protection of rights, the right to protection, guarantees of rights.

Конституційні права і свободи людини, в тому числі й учасників земельних відносин, гарантують кожному можливість бути самостійним суб'єктом суспільного життя, реалізуючи своє суб'єктивне право в межах відповідних відносин. Як зазначено в Основному Законі України, держава зобов'язана забезпечити реалізацію й захист і суб'єктивних, в тому числі й земельних, прав. При цьому ч. 1 ст. 152 Земельного кодексу України передбачає, що саме вона гарантує громадянам і юридичним особам рівні умови захисту, зокрема, і прав власності на землю. Конституція закріплює й визнає право кожного захищати свої права і свободи від посягань інших суб'єктів, у тому числі й посягань з боку представників влади й посадових осіб.

Загальнотеоретичною правовою доктриною визначено, що будь-які суб'єктивні права конкретної особи включають три елементи й охоплюють низку можливостей (правомочностей), а саме: 1) можливість активних дій особи, що полягають у задоволенні її потреб, реалізації своїх повноважень у певній сфері; 2) можливість вимагати від інших осіб у царині земельних відносин належної поведінки; 3) можливість звернутися до компетентних органів за захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права.

У науці земельного права окремі питання захисту прав на землю розглядалися неодноразово. Серед авторів, які приділяли увагу дослідженню таких питань, варто назвати В.І. Андрейцева, О.Г. Бондаря, І.І. Каракаша, Т.О. Коваленко, Л.В. Лейбу, А.М. Мірошниченка, В.В. Носіка, П.Т. Філюка, М.В. Шульгу та ін. Однак комплексний аналіз питань за зазначеним напрямом дослідження фактично не проводився.

Варто відзначити, що в разі, якщо права на землю оспорується, порушуються або не визнаються, виникає потреба в їх захисті. Саме тому виникає необхідність здійснення дій, спрямованих на захист зазначених прав. Як відомо, лише в межах відповідних правовідносин особа може реалізувати своє суб'єктивне право на захист. Тим самим здійснюється реагування на правовідносини, що є, наприклад, предметом спору. Примусові заходи, скажімо, щодо припинення порушеного суб'єктивного земельного права особи є обов'язковою умовою для його здійснення, а також усунення наслідків його порушення.

Відповідно до гл. 27 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), кожна фізична особа особисто або разом з іншими особами має право на захист своїх, тому числі й земельних, прав. Усім фізичним особам-власникам і користувачам землі (земельної ділянки) забезпечуються однакові умови здійснення своїх прав. Згідно з ч. 1 ст. 386 ЦК України, держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. На жаль, законодавством окремо не передбачаються особливості захисту земельних прав осіб, яким притаманна своя специфіка правового регулювання. Очевидно, що одним із важливих показників забезпечення захисту земельних прав і законних інтересів у будь-якому розвиненому суспільстві є гарантованість земельних прав.

Право на захист можна визначити як надану уповноваженій особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення її порушеного права або права, що оспорується [1, с. 240]. Невід'ємною частиною державного примусу визначається й забезпеченість суб'єктивного права.

Держава, визнаючи людину найвищою соціальною цінністю в суспільстві, в особі компетентних органів забезпечує право особи на судовий захист, на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, на доступ до правосуддя (ст. 55 Конституції України). Водночас необхідно зазначити, що Основний Закон (ст. 124) зараховує до судової юрисдикції всі без винятку правовідносини, що виникають у державі, у тому числі й земельні. Загально визнаним є положення, що судова форма захисту прав та інтересів є більш досконалою і прогресивною. Захист земельних прав у цій формі здійснюється в порядку цивільного, господарського й адміністративного судочинства. Вирішення земельних спорів у кожному із цих видів судочинства врегульовується, відповідно, положеннями Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України. Оскільки правам людини мають відповідати зобов'язання держави, а саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, то судовий захист є необхідною й ефективною гарантією реальності прав і свобод людини та громадянина [2, с. 200].

Сьогодні проблеми судового захисту у сфері земельних відносин набувають усе більшої актуальності. Це зумовлено, наприклад, суперечливими або незаконними діями чи бездіяльністю органів публічної влади (органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування) під час розподілу та передачі земельних ділянок у власність чи надання в користування; зміни цільового призначення земельної ділянки тощо [3]

Судовий захист земельних прав здійснюється в особливому, детально регламентованому законом порядку й має таку ознаку, як найвищий владний характер повноважень юрисдикційного органу. Ураховуючи статус суду як незалежного органу, що підкоряється лише закону, має конституційні гарантії незалежності, гласність розгляду справ, змагальність і детальну регламентацію процесу, інші демократичні принципи судочинства, можна говорити про найбільшу об'єктивність та обґрунтованість вирішення справ саме судом.

Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» від 30 травня 1997 року № 7 [4, с. 2], з огляду на те що, згідно з ч. 2 ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів розповсюджується на всі правовідносини, що виникають у державі, суди не вправі з часу введення Конституції в дію відмовляти фізичним чи юридичним особам у прийнятті до судового розгляду заяв і звернень. При цьому варто мати на увазі, що коло прав і свобод людини та громадянина, закріплених Конституцією, не є вичерпним. Права, свободи й законні інтереси громадян, а також інших суб'єктів правовідносин є найвищими цінностями, і з цієї причини Конституцією України гарантується їх захист незалежним і неупередженим судом, створеним згідно із законом.

Судова форма пов'язана не просто зі здійсненням влади, а й із певною якістю влади, котра її здійснює. Сучасним соціальним стандартом є положення, що судова влада посідає рівноправне місце в суспільстві, а здійснення правосуддя є основною (якщо не єдиною) її функцією. Судова діяльність з позиції владного змісту характеризується системою підвищених вимог до суб'єктів її здійснення. Порядок формування й діяльності судів, гарантії їх незалежності, підвищена відповідальність указують на здійснення судового захисту не просто в рамках владних повноважень [5, с. 91].

Науковці зазначають, що судова форма посідає пріоритетне місце серед форм захисту, існує постійно й має універсальний характер. Так, Г.П. Тимченко зазначає: а) судова форма захисту являє собою діяльність суддів, котрі є носіями судової влади відповідно до Конституції; б) судова форма максимально пристосована до вирішення спорів, пов'язаних із порушенням чи можливістю порушення суб'єктивних прав і законних інтересів, оскільки відбувається в особливій процесуальній формі; в) судова форма захисту має універсальний характер, оскільки в судовому порядку може захищатися будь-яке суб'єктивне право та законний інтерес [6, с. 67–68].

Сфера здійснення правосуддя є найбільш значущою в контексті прав, тому саме ця сфера в державі спрямована на захист порушених або оспорюваних прав. Унаслідок цього визначення міри можливої поведінки суб'єктів під час судового процесу безпосередньо пов'язано з правовою можливістю захисту суб'єктивних матеріальних прав і їх відновлення в подальшому.

Не вдаючись до глибокого аналізу права на судовий захист, необхідно відзначити, що воно посідає важливе місце серед інших прав, які забезпечують захист порушеного права й охоронюваного законом інтересу (наприклад, такого як право на самозахист), і являє собою складне, багатофункціональне та різноманітне явище. Це зумовило існування різних поглядів на поняття судового захисту і, як наслідок, визначення права на судовий захист [7].

Узагальнюючи думки вчених, висловлені щодо права на судовий захист, можна стверджувати, що право на судовий захист відповідає загальній функції держави, тому його доцільно розглядати як гарантовану можливість користування правосуддям у повному обсязі. Це передбачає, що обов'язок держави кореспондується в правовідносинах і полягає в забезпеченні реалізації права на судовий захист.

Виходячи з норм, закріплених у міжнародних актах, правосуддя має відповідати вимогам доступності, справедливості, публічності, а також здійснюватися в розумні терміни незалежним судом. Це означає, що існує позитивне право, за допомогою якого відбувається правове регулювання сфери здійснення правосуддя, яке має зафіксувати й розкрити вищевказані характеристики.

Право на судовий захист у рамках конституційних правовідносин може надаватися громадянам не тільки у зв'язку з порушенням їхніх прав, а й у разі можливого посягання на належні громадянам права.

Право на звернення до суду за захистом порушеного права нерозривно пов'язано із суб'єктивним матеріальним правом, оскільки:

- воно виникає лише з порушенням суб'єктивного права або коли це право оспорується іншими особами;
- характер самої вимоги про захист права визначається характером порушеного матеріального права або права, що оспорується, зміст і призначення якого в основному визначають і спосіб його захисту. Тому з матеріально-правового погляду право на захист у його матеріально-правовому аспекті можна розглядати як одну з правомочностей самого суб'єктивного права [8, с. 105–106].

Як тільки предметом судової діяльності стає спірне матеріальне правовідношення й судом установлюється факт правопорушення або іншого зазіхання на здійснення законного інтересу, право на захист переходить у стадію безпосередньої реалізації (незалежно, з чиєї ініціативи порушена справа). Право на захист в остаточному підсумку виражається в заключному процесуальному акті діяльності суду – судовому рішенні. Волевиявлення суду стосовно захисту права ґрунтується зазвичай на нормах як матеріального, так і процесуального права.

Невід’ємною характеристикою змісту права на судовий захист є можливість зацікавленої особи звернутися за захистом порушеного права. Ця характеристика втілює як індивідуальний (приватний) інтерес, пов’язаний із відновленням порушених прав, так і публічний інтерес, спрямований на підтримку законності й конституційного правопорядку. Це, у свою чергу, передбачає конкретні гарантії, які дають змогу реалізувати його в повному обсязі та забезпечують ефективне відновлення в правах за допомогою правосуддя, що відповідає вимогам справедливості з урахуванням принципу правової визначеності.

Для виявлення змістового складника права на судовий захист варто йти в зворотному напрямку: від основоположних державних відносин, від прав та обов’язків, закріплених у Конституції, які відображають взаємозв’язки особистості, суспільства й держави, до конкретних правочинів, що виникають у різних галузях права на основі тих або інших юридичних фактів. Цим, зрозуміло, роль останніх анітрохи не зменшується, так як вони, в кінцевому підсумку, конкретизують і деталізують перші, є формою їх реалізації [9].

Право на судовий захист в обов’язковому порядку повинно мати юридичні засоби реалізації. Як слушно наголошується в юридичній літературі, під механізмом реалізації права на судовий захист, наприклад, громадянами потрібно розуміти сукупність правових засобів процесуального характеру, які виражають дії учасників правозастосовного процесу, закріплюючи сприятливі умови й фактори трансформації юридичної можливості, закладеної в конституційному праві громадян на судовий захист, які є суб’єктивним правом і належать кожному громадянину [10, с. 127]. При цьому простежується закономірність: власна цінність права на судовий захист програмує й засоби реалізації, тобто власна цінність права на судовий захист задає параметри, зумовлює характер, зміст правових засобів і їх реалізацію.

У земельно-правовій літературі існує думка, що судовий захист можна розглядати як норму, реалізація якої зумовлена наявністю імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист конкретного дійсного права доступу до суду, рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, обов’язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя тощо [11, с. 111].

Отже, право на судовий захист зумовлює наявність суб’єктивних процесуальних прав, без яких, у свою чергу, воно не може повною мірою реалізуватись. Саме за допомогою реалізації суб’єктивних процесуальних прав, які розкриваються в усьому своєму обсязі та змісті в стадіях судового процесу, зацікавлена особа може отримати судовий захист своїх порушених або оспорюваних прав, тобто отримати те благо, яке закладено в суб’єктивному праві на судовий захист.

Особа, що потребує судового захисту своїх земельних прав, у силу дії принципів диспозитивності й змагальності в судочинстві має самостійно вирішити питання про необхідність реалізації права на судовий захист та ініціації судового процесу. Згодом суб’єкт самостійно вирішує, який обсяг судового захисту необхідний для захисту й відновлення порушеного права, тобто приймає рішення про предмет своїх вимог.

Також стороні в процесі надано право на зміну підстав і предмета позову, розміру вимог аж до відмови від судового захисту як повністю, так і шляхом використання різних правових технологій, що дають змогу закінчити спір мировою угодою [12].

Унаслідок цього можна говорити про те, що суб'єктивні процесуальні права як одна з форм вираження правомірних запитів учасників земельно-процесуальних правовідносин водночас є найпотужнішими спеціальними юридичними засобами, грамотне використання яких дає можливість у повному обсязі реалізувати право на судовий захист земельних прав у судочинстві.

Здається, що суб'єктивні процесуальні права варто розглядати не тільки як ефективні засоби спеціального юридичного впливу на суспільні відносини, а й, без сумніву, як форму опосередкування інтересів осіб, що беруть участь у судочинстві.

Визначаючи суб'єктивні процесуальні права як засоби реалізації інтересів осіб, які беруть участь у судочинстві, можна стверджувати, що шляхом закріплення правових приписів вони являють собою правовий механізм задоволення потреби особистості в судовому захисті своїх земельних прав і законних інтересів.

Суб'єктивні процесуальні права детермінують процесуальний механізм забезпечення, який, у свою чергу, являє собою сукупність процесуально-правових засобів гарантуючого характеру.

Суб'єктивні процесуальні права, будучи засобами конкретизації права на судовий захист, який, у свою чергу, є гарантом усіх інших прав, вимагають створення повномасштабного механізму забезпечення.

Варто зазначити, що законодавець, маючи у своєму розпорядженні достатню свободу під час регулювання способів і процедур судового захисту земельних прав, зобов'язаний забезпечити учасникам судочинства високий рівень гарантій права на судовий захист. Під цим мається на увазі забезпечення повноти і своєчасності права, ефективного поновлення в правах за допомогою правосуддя, що відповідає вимогам справедливості, неприпустимість підміни судовиконавчих форм захисту права та довільного припинення розпочатого судочинства.

Це проявляється передусім у тому, що процесуальний порядок реалізації права на судовий захист являє собою особливий вид діяльності, регульований процесуальним законодавством, що надає учасникам процесу особливі процесуальні права й обов'язки, які створюють для них максимально сприятливі умови, що забезпечують реальну можливість отримання правового захисту [13].

Варто зазначити, що реалізація будь-якого, в тому числі й земельного, права здійснюється шляхом приведення в дію відповідного механізму. Механізм судового захисту земельних прав складається з декількох етапів: 1) звернення до суду з позовною заявою з вимогою про захист порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів; 2) розгляд справи в суді; 3) прийняття судового рішення; 4) здійснення дій щодо виконання судового рішення в разі задоволення позовних вимог. Отже, з наведеного вбачається, що механізм судового захисту земельних прав складається з низки послідовних дій, визначених процесуальним законодавством, для запуску якого необхідно звернення до суду з позовною заявою. «Суб'єктивне право, яке надане особі, але не забезпечене від його порушення необхідними засобами захисту, є лише декларативним правом» [14, с. 96–97].

Держава, гарантуючи право на судовий захист земельних прав, має встановлювати в процесуальному законодавстві систему процесуальних гарантій, тобто процесуальних засобів і способів, що створюють необхідні умови для реалізації права на судовий захист у судочинстві. Це відбувається в тому числі шляхом закріплення суб'єктивних процесуальних прав учасників процесу. Наприклад, згідно зі ст. 160 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року, сторони, які беруть участь у земельному спорі, мають право знайомитися з матеріалами щодо цього спору, робити з них виписки, брати участь у його розгляді, надавати документи й інші докази, порушувати клопотання, давати усні й письмові пояснення, заперечувати проти клопотань і доказів іншої сторони, одержувати копію рішення щодо земельного спору й у разі незгоди із цим рішенням оскаржувати його.

Уповноважені органи, що розглядають такі спори, зобов'язані сприяти учасникам спору в реалізації належних їм суб'єктивних прав, а також зажадати від них сумлінного користування правами.

Розгляд характеристик суб'єктивного процесуального права шляхом виявлення окремих правомочностей, що становлять його загальну формулу, дає змогу конкретизувати сферу індивідуальної свободи учасника процесу в рамках процесуального правового статусу, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня судового захисту земельних прав загалом.

Отже, реалізація суб'єктивних процесуальних прав і їх забезпечення можуть уважатися і як форми вираження здійснення права на судовий захист земельних прав та елементи його механізму, що дає змогу розглядати ці поняття як елементи загального механізму здійснення права на судовий захист земельних прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гражданское право / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Санкт-Петербург, 1996. Т. 1. 624 с.
2. Магновський І.Й. Деякі питання щодо судового захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2002. Вип. 13–14. С. 198–201.
3. Буракова А. Современные проблемы защиты земельных прав. *Leges si viata* (Республика Молдова). 2016. № 7 (295). С. 29–33.
4. Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 30.05.1997 № 7. *Вісн. Верхов. Суду України*. 1997. № 2. С. 2.
5. Таликін Є. Ознаки господарської процесуальної форми як судової форми захисту прав та інтересів. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 87–94.
6. Тимченко Г.П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2002. 203 с.
7. Бондарь Н.С. Власть и свобода на весах конституционного правосудия: защита прав человека Конституционным Судом Российской Федерации. Москва: Юстицинформ, 2014. 780 с.
8. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. Москва, 2000. 411 с.
9. Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1972. 292 с.
10. Пружанська Т.П. Поняття судового захисту земельних прав фізичних осіб в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 9-1. С. 127–130.
11. Буткевич В.Г. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.). Харків: Право, 2011. 1128 с.
12. Чикильдина А.Ю. Приобретение права частной собственности на садовые земельные участки: основания и практика их применения. *Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса*. 2012. № 1. С. 288–292.
13. Пушкар Е.Г. Право на обращение в суд – способ реализации права на судебную защиту. *Вестник Львовского университета*. 1986. № 24. С. 53–58.
14. Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав: монография. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1992. 204 с.

REFERENCES:

1. *Grazhdanskoye pravo* (1996) [Civil law]. T. 1. / pod red. A.P. Sergeyeva, Yu.K. Tolstogo, Sankt-Peterburg, Russia.
2. Mahnovskyy I. (2002) *Deyaki pytannya shchodo sudovoho zakhystu prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna v Ukrayini* [Some issues concerning the judicial protection of human rights and freedoms in Ukraine] Aktualni problemy polityky, Vyp. 13–14.
3. Burakova A. (2016) *Sovremennyye problemy zashchity zemel'nykh prav* [Modern problems of protection of land rights]. *Legea si viata*, № 7 (295).
4. *Pro posylennya sudovoho zakhystu prav ta svobod lyudyny i hromadyanyna* [On strengthening the judicial protection of human and civil rights and freedoms]: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 30.05.1997 № 7, *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrayiny*. 1997. № 2.
5. Talykin E. (2012) *Oznaky hospodarskoyi protsesualnoyi formy yak sudovoyi formy zakhystu prav ta interesiv* [Signs of economic procedural form as a judicial form of protection of rights and interests]. *Yurydychna Ukrayina*. № 9.
6. Timchenko G. (2002) “Methods and procedural forms of civil rights protection”. Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.03, Kharkiv, Ukraine.
7. Bondar N. (2014) *Vlast i svoboda na vesakh konstitutsionnogo pravosudiva: zashchita prav cheloveka Konstitutsionnym Sudom Rossiyskoy Federatsii* [Power and freedom on the scales of constitutional justice: the protection of human rights by the Constitutional Court of the Russian Federation], *Yustitsinform*, Moscow, Russia.
8. Hribanov V. (2000), *Osushchestvlenie i zashita grazhdanskikh prav* [Exercising and protection of civil rights], *Statut*, Moscow, Russia.
9. Matuzov N. (1972) *Lichnost'. Prava. Demokratiya. Teoreticheskiye problemy subyektivnogo prava* [Personality. Rights. Democracy. Theoretical problems of subjective law] *Izdatelstvo Saratovskogo universiteta*, Saratov, Russia.
10. Pruzhanska T.P. (2017) *Ponyattya sudovoho zakhystu zemelnykh prav fizychnykh osib v Ukrayini* [Concept of judicial protection of land rights of individuals in Ukraine] *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriya: Yurysprudentsiya. № 9-1.
11. Butkevych V. (2011) *Konstytutsiya Ukrayiny. Naukovo-praktychnyy komentar* [Constitution of Ukraine. Scientific and Practical Comment], *Pravo*, Kharkiv, Ukraine.
12. Chikil'dina A. (2012) *Priobreteniyе prava chastnoy sobstvennosti na sadovyye zemel'nyye uchastki: osnovaniya i praktika ikh primeneniya* [Acquisition of the right of private ownership of garden plots: the grounds and practice of their application], *Biznes. Obrazovaniye. Pravo. Vestnik Volgogradskogo instituta biznesa*. № 1.
13. Pushkar E. (1986) *Pravo na obrashcheniye v sud – sposob realizatsii prava na sudebnuyu zashchitu* [The right to appeal to a court is a way of exercising the right to judicial protection], *Vestnik L'vovskogo universiteta*. № 24.
14. Hribanov V. (1992) *Predely osushchestvleniya i zashchity grazhdanskikh prav: monografiya* [Limits of exercising and protection of civil rights: monograph], *Izdatelstvo Moskovskogo universiteta*, Moscow, Russia.